

دیدگاه

موضوع: ظرفیت های موافقت نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی در آسیا و اقیانوسیه برای تجاری سازی ترانزیت

ایران

شماره: ۹۶۸

تاریخ: ۱۴۰۱/۰۲/۲۶

تهیه و تنظیم: الناز میانداوآبچی، زهرا آقاجانی

توضیح اجمالی:

تسهیل تجارت فرامرزی، همواره به عنوان رویکردی برای کاهش موانع و هزینه های مترتب بر تجارت خارجی، بهبود رویه ها و حذف کنترل های غیرضروری بر سر راه عبور کالا از مرزها، مورد تاکید سازمان های بین المللی قرار دارد. همگام با تحولات دیجیتالی در حوزه تجارت بین الملل، بکارگیری فناوری های اطلاعاتی و ارتباطاتی مدرن برای ساده سازی و اتوماسیون فرآیندهای تجاری به منظور کاهش هر چه بیشتر هزینه های مبادله و اخیرا نیز به عنوان راهکار موثری برای مقابله با اختلالات و محدودیت های ناشی از اپیدمی کووید-۱۹ در سطح جهان مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس نتایج جدیدترین پیمایش سالانه تسهیل تجارت دیجیتال و پایدار^۱ سازمان ملل (۲۰۲۱)، ایران موفق به کسب امتیاز ۷۷.۴۲ درصد شده است که علاوه بر بالاتر بودن آن نسبت به متوسط منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (۵۳.۵۳)، در مقایسه با امتیاز ۶۴.۵۲ درصد آن در سال ۲۰۱۹ نیز پیشرفت قابل ملاحظه ای داشته است. درصدهای اخذ شده برای هر یک از ارکان این شاخص در سال ۲۰۲۱ به ترتیب عبارتند از: ترتیبات و همکاری های نهادی (۱۰۰ درصد)، شفافیت (۸۰ درصد)، تشریفات اداری (۶۶.۶۷ درصد)، تجارت بدون کاغذ (۹۶.۳ درصد)، تجارت بدون کاغذ فرامرزی (۵۰ درصد). لازم به ذکر است که اگر چه در گزارش سال ۲۰۲۱ وضعیت ایران بهبود قابل ملاحظه ای در برخی از معیارها داشته است، اما ارزیابی های این گزارش اساسا مبتنی بر پرسشنامه های خوداظهاری شده توسط تیم منتخب ارزیابی بوده و درک و استنباط صحیح افراد از وضعیت اجرای معیارها تاثیر مستقیمی بر عملکرد نشان داده شده دارد. لذا به نظر می رسد در برخی از حوزه ها، درصد پیشرفت درج شده تفاوت آشکاری با واقعیت های میدانی دارد.

سازمان ملل، تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی را بالاترین سطح تسهیل تجارت در مسیر تحقق زنجیره های تامین بین المللی یکپارچه در سطح جهان می داند. به اعتقاد این سازمان، علیرغم استفاده روزافزون از اسناد الکترونیکی در مرزها، اجرای فرآیندهای تجارت فرامرزی بدون کاغذ عملا محدود بوده و دولت ها در سراسر آسیا و اقیانوسیه باید از فرآیندهای مبتنی بر کاغذ به رویه های الکترونیکی با قابلیت ردیابی گذر کنند. این موضوع در کنار امتیاز ۵۰ درصدی کشورمان در شاخص تجارت بدون کاغذ فرامرزی، نشانگر لزوم توجه جدی سیاستگذاران و متولیان به این مهم است.

در این رابطه، موافقت نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی در آسیا و اقیانوسیه^۲ در سال ۲۰۱۶ با تمرکز بر موضوع تسهیل و تسریع تبادل الکترونیکی اطلاعات تجاری (و حمل و نقل) بین کشورهای عضو شکل گرفته است. این موافقت نامه چارچوبی را ارائه می دهد که هدف آن تسهیل مبادلات فرامرزی بواسطه ایجاد محیط نهادی و قانونی مناسب و استفاده از سیستم های نرم افزاری نظیر سیستم های گمرک دیجیتال، پنجره واحد تجارت و سیستم های الکترونیک مدیریت بندری است. این چارچوب علاوه بر توسعه این توانمندی ها در داخل کشورهای عضو، بر شکل گیری همکاری های دوجانبه و چندجانبه به منظور تبادل الکترونیکی اطلاعات تجارت فرامرزی تاکید دارد. این موافقت نامه پس از به حد نصاب رسیدن اعضای آن (عضویت آذربایجان، فیلیپین، ایران، بنگلادش و چین) در ۲۰ فوریه ۲۰۲۱ رسمیت یافت. چندین عضو دیگر اسکاپ نیز در حال پیوستن به آن هستند، اما اجرای جدی آن از سال ۲۰۲۲ خواهد بود.

در ارتباط با بحث ترانزیت، این موافقت نامه موضوعات زیر را مورد توجه قرار داده است:

- لزوم آگاهی اعضای موافقت نامه نسبت به اهمیت به رسمیت شناختن و مبادله متقابل الکترونیکی داده ها و اسناد، مخصوصا بین کشورهای فاقد دسترسی به دریا و کشورهای ترانزیتی و تاثیر آن بر کاهش زمان و هزینه ترانزیت از این کشورها؛
- تبادل داده فرامرزی برای اسناد الکترونیکی ترانزیت بین کشورهای عضو موافقت نامه، به طوری که در کل مسیر جابجایی از کشور مبدأ تا کشور مقصد، تنها یکبار اظهار گمرکی انجام شده و از یک ضمانت نامه ترانزیت واحد استفاده شود؛
- تاثیر عضویت کشورها در سایر معاهدات مرتبط با حمل و نقل و ترانزیت که بکارگیری اسناد الکترونیکی معادل اسناد کاغذی را در بین اعضای خود به رسمیت بشناسند؛
- اهمیت پیاده سازی سیستم های پنجره واحد تجاری در کشورهای عضو به منظور تسهیل فرآیندهای واردات، صادرات و ترانزیت و اتصال این سیستم ها به یکدیگر در قالب سامانه های تجارت بدون کاغذ در سطوح دوجانبه، چندجانبه و منطقه ای؛ بر اساس گزارش تسهیل تجارت دیجیتال و پایدار (۲۰۱۹)، با وجود اینکه نزدیک به ۷۰ درصد اقتصادهای آسیا و اقیانوسیه در حال کار بر روی سیستم های پنجره واحد خود هستند، اما حداقل

^۱ Digital and Sustainable Trade Facilitation

^۲ Framework Agreement on Facilitation of Cross-border Paperless Trade in Asia and Pacific

دیدگاه

یک سوم از این سیستم‌ها هنوز در مرحله طراحی و اجرای آزمایشی قرار دارند. اتصال پنجره‌های واحد تجاری کشورها با یکدیگر نیز اغلب در مرحله آزمایشی بوده و تنها استثنا مربوط به پنجره واحد آسه‌آن است که از سال ۲۰۱۸ فعالیت می‌کند. بر اساس توضیحات فوق، این موافقت‌نامه از ظرفیت‌های قابل توجهی برای تسهیل ترانزیت برخوردار است و در صورت عضویت کشورهای واقع شده در مسیر کریدورهای عبوری از ایران و همکاری نزدیک آنها با یکدیگر، می‌تواند نقش موثری را در کمک به تحقق تجاری‌سازی ترانزیت ایفا کند. البته باید خاطر نشان شود که دامنه اعضای این موافقت‌نامه در مقایسه با موافقت‌نامه تسهیل تجاری سازمان جهانی تجارت که بیش از ۱۵۰ کشور عضو آن هستند، بسیار محدود است. لذا ضرورت دارد معیارهای جهان شمول موافقت‌نامه تسهیل تجاری به منظور بهبود محیط کسب و کار، کاهش هزینه‌های مبادله و توسعه صادرات، به طور جدی در دستور کار متولیان امر قرار گیرد.

نکات کلیدی:

- **شکل‌گیری همکاری‌های دوجانبه و چندجانبه بین ایران و دیگر کشورها در قالب این موافقت‌نامه:** ماده ۱۳ قانون موافقت‌نامه چارچوب تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی (مصوب ۱۳۹۸)، به ارتقا و تسهیل تجارت بواسطه اجرای برنامه‌های آزمایشی مبادله داده‌های تجارت فرامرزی و به اشتراک‌گذاری دروس آموخته شده از اجرای آنها با دیگر اعضا می‌پردازد. تحقق این بند بواسطه انعقاد موافقت‌نامه‌ها و تفاهم‌نامه‌هایی برای مبادله دوجانبه و چندجانبه این داده‌ها بین کشورهای عضو صورت می‌گیرد. شکل‌گیری چنین همکاری‌هایی از سوی ایران، پیش از هر چیز نیازمند ترغیب کشورهای منطقه و دیگر اعضای کریدورهای ترانزیتی عبوری از کشور برای پیوستن به موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی است. چرا که در حال حاضر در منطقه به جز ایران، تنها آذربایجان عضو رسمی موافقت‌نامه بوده و ارمنستان نیز آن را امضا نموده است.
- **ارتباط اجرای موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی با پروژه تیر الکترونیک:** پروژه تیر الکترونیک به منظور ایجاد بستری برای مبادله داده‌ها بین ذینفعان سیستم در کشورهای عضو کنوانسیون تیر به عنوان مهمترین مقررات بین‌المللی حمل و نقل جاده‌ای در دست انجام است و تعدادی از اعضای علاقمند این کنوانسیون در حال اتصال سامانه‌های گمرکی خود به این سیستم هستند. اجرای این پروژه که خود بخشی از تجاری‌سازی ترانزیت محسوب می‌شود، از مصادیق تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی است که البته دامنه شمول اعضای آن با موافقت‌نامه مزبور متفاوت است.
- **تسریع در تکمیل و استقرار سامانه جامع تجارت ایران و پیوستن دستگاه‌های اجرایی اصلی به آن:** مواد ۷ و ۸ قانون موافقت‌نامه تسهیل تجارت بدون کاغذ فرامرزی، به تسهیل تجارت به کمک سامانه‌های تجارت بدون کاغذ (نظیر سیستم پنجره واحد) در سطح ملی توسط کشورهای عضو و سپس اتصال آنها به یکدیگر در سطح جهانی پرداخته است. بنابراین تسریع در تکمیل نواقص سامانه جامع تجارت و زیرسامانه‌های آن به‌خصوص در حوزه تجارت فرامرزی مانند گمرک جهت تسهیل فرآیندهای ترانزیتی ضروری است.
- **لزوم تدوین سند راهبردی و نقشه راه تجارت الکترونیک:** ماده ۶ قانون چارچوب موافقت‌نامه مذکور، به تدوین چارچوب سیاست ملی تجارت بدون کاغذ توسط کشورهای عضو اشاره کرده است که نشان از اهمیت آن دارد. با توجه به عدم وجود سند راهبردی در حوزه تجارت الکترونیک کشور، ضروری است نسبت به تدوین چنین سندی اقدام گردد. لازم به ذکر است که کارگروه فنی موافقت‌نامه در حال تهیه الگویی برای تدوین این چارچوب توسط کشورهای عضو است که در همین ارتباط در دسامبر ۲۰۲۰، مطالعه اولیه‌ای مشتمل بر بررسی تجربیات کشورهای آسیا و اقیانوسیه، ارائه چارچوب پیشنهادی برای سیاست ملی تجارت بدون کاغذ و خطوط راهنما و مراحل تدوین آن منتشر شد.